

PhDr. Roman Kroufek, Ph.D.

Katedra preprimárního a primárního vzdělávání

Pedagogická fakulta Univerzity J. E. Purkyně v Ústí nad Labem

Oponentský posudek na disertační práci

Studijní obor: Obecné otázky geografie

Student: Mgr. et Mgr. Jan Bartoš

Název práce: Environmentální výchova jako součást geografického vzdělávání

Aktuálnost zvoleného tématu

Disertační práce Jana Bartoše rozšiřuje okruh textů, které se v posledních letech věnují vědeckému uchopení Environmentální výchovy coby svébytného pedagogického oboru, a jako takovou ji nelze než uvítat. O to více, že na problematiku nahlíží geografickým prismalem a přináší tak do českého prostředí relativně neotřelé uchopení.

Struktura práce

Práce je předložena k obhajobě coby kompaktní text (82 s.), sestávající z teoretického úvodu a čtyř studií rozdílného rozsahu. Tematicky je, jak napovídá velice obecný název, rozkročena poměrně široce. Autor v práci pohlíží na environmentální výchovu pohledem koordinátorů environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty (EVVO), běžných učitelů i studentů učitelství. Snaží se přitom nalézt odpovědi na výzkumné otázky: *Které oblasti environmentální gramotnosti jsou u žáků ve výuce rozvíjeny?* a *Které vyučovací předměty se podle koordinátorů EVVO nejvíce podílejí na realizaci průřezového tématu environmentální výchova?*

Teoretická východiska

První část disertační práce, reprezentovaná kapitolou 2. *Obecná východiska* je poměrně klasickým teoretickým vhladem do problematiky. Autor se postupně věnuje environmentální výchově, gramotnostem a problematice postojů. Snaží se držet linii od obecného ke konkrétnímu, ale ne vždy se mu daří logicky vrstvit jednotlivé kapitoly. Postrádám hlubší teoretické ukotvení v bohaté historii oboru, autor se omezuje na několik základních zdrojů, které teorii environmentální výchovy správně rámuje, ale vlastní délka a „hloubka“ kapitol je místy alarmující. Tak například kapitola 2.1.1 *Cíle environmentální výchovy*, svým názvem slibující pohled na vývoj cílů oboru a snad i autorovo zhodnocení jejich pojetí, se omezuje na půlstránkový text složený z několika citací, namnoze především z Rámcových vzdělávacích programů. A to věru není mnoho.

Některá tvrzení naopak oporu ve zdroji vyloženě postrádají. Dočteme-li se, že: *Postavení geografického vzdělávání v těchto dokumentech [RVP] je oprávněně kritizováno.*, očekával bych, že se dozvím, kdo je autorem těchto kritik a v čem přesně spočívají. Je-li autorův závěr z kapitoly věnované postojům: *Volba položek dotazníků nekoresponduje se vzdělávacími standardy (programy).*, bylo by vhodné nalézt pro toto tvrzení dostatečnou podporu v předchozím textu.

Výrazně chybí také autorův pohled na uváděné informace, například není zcela jasné, k jakému pojetí environmentální gramotnosti se přiklání. Místy se objevují vyložené nepřesnosti, například NAAEE

není *projekt*, nýbrž profesní a zájmová organizace, Chytrý & Kroufek (2017) nepopisují zjišťování validity a reliability škály NEP, Likertova škála neslouží ke zjišťování environmentálních postojů, jde pouze o způsob sběru dat atd.

Teorie disertační práce je košatá a nachází se v ní mnoho podstatného, nicméně ji srážejí výše uvedené nedostatky a také nepřehlédnutelný fakt, že v práci odevzdané v polovině roku 2019 nalezneme pouze 9 citovaných textů publikovaných po roce 2016 včetně. Tato absence aktuálních prací neumožňuje autorovi postihnout současný vývoj oboru jak v českém tak mezinárodním kontextu.

Výsledky práce

Nosným segmentem disertační práce je bezesporu kapitola 3. *Výzkumné sondy*. Autor v ní prezentuje čtyři výzkumné studie, na kterých se podstatnou měrou podílel a které byly v upravené podobě v minulosti již publikovány ve spolupráci s dalšími výzkumníky nebo jsou předloženy k recenzi.

Na první pohled zarazí absence celkového rámování výzkumného segmentu disertační práce. Není jasné, proč autor realizoval právě tyto čtyři sondy, jakým způsobem jsou propojené, jak na sebe navazují a jak odpovídají na vytvořené výzkumné otázky. Nepřítomnost těchto informací v úvodu kapitoly 3 ještě podtrhuje absence závěrečné diskuze, která by celek zasadila do kontextu oboru.

Vzhledem k tomu, že jsou jednotlivé sondy prezentovány odděleně, vyjádřím se k jejich uchopení v disertační práci také separátně. V obecné rovině lze říci, že sofistikovanost jejich prezentace je značně rozdílná a někdy poměrně utrpěly zkracováním z původního textu. Prostor disertace naopak umožňuje hlubší rozbor výsledků ve srovnání s časopiseckou strohostí, toho se zde bohužel nedočkáme.

Výzkumná sonda 3.1 *Rozvíjení environmentálních postojů* prezentuje výsledky výzkumu s kvalitativním designem, kdy autor ve spolupráci s dalším výzkumníkem realizoval rozhovory s deseti koordinátory EVVO. Sonda má standardní strukturu, i když bych uvítal členění diskuze a závěru do dvou odlišných kapitol, jelikož jde o rozdílné „žánry“. Také vztah kapitol 3.1.2 *Vyhodnocení výsledků* a 3.1.3 *Výsledky* není příliš čitelný. Prezentovaná zjištění jsou v kontextu oboru zajímavá, zamrzí, že se autor nepustil do podrobnějšího rozboru jednotlivých oblastí postojů dle RVP, které byly podle všeho (příloha 2) v rozhovorech podrobně reflektovány.

Výzkumná sonda 3.2 *Příklady dobré praxe* je pojata poměrně nešťastně. Chybí metodologické uchopení, diskuze a vlastně vůbec všechny propriety, které by výzkumné stati měly obsahovat. Omezuje se na prezentaci výsledků, které autor získal při spolupráci na kolektivní monografii. Vlastní výsledky jsou čtivé, popisují dobrou praxi na vybraných školách, ale připojená kritická reflexe je poměrně povrchní.

Výzkumná sonda 3.3 *Realizace průřezového tématu Environmentální výchova na českých školách* je nejvíce sofistikovaným textem tohoto segmentu disertační práce. Autor jako vedoucí výzkumného týmu prezentuje výsledky bádání, které realizoval na českých školách. Podařilo se mu získat poměrně velký vzorek respondentů a k analýze výsledků použil odpovídající metody statistické analýzy. Je škoda, že absentuje grafické znázornění i konkrétní výsledky provedené shlukové analýzy.

Výzkumná sonda 3.4 *Environmentální gramotnost učitelů a studentů učitelství* má svůj základ v článku publikovaném v roce 2012, je škoda, že autor neprovedl v rámci diskuze revizi zjištění v kontextu aktuálních výzkumů. Nekonzistentnost se projevuje v používání pojmu environmentální gramotnost, kdy místy je vnímána jako komplex mnoha proměnných, místy pouze jako výsek vědomostí respondentů definovaných konkrétními pojmy z oblasti ekologie a environmentalistiky. Jako nestandardní lze také vnímat prezentace statisticky významných rozdílů při absenci hodnot testových kritérií a p-levelu.

Zajímavým segmentem disertační práce je kapitola 4. *Příklady zařazení environmentální výchovy do geografického vzdělávání*, kde autor představuje konkrétní realizaci i teoretické zázemí environmentální interpretace založené na geografickém přístupu. V tomto segmentu autor dokazuje svůj přehled i schopnost praktické realizace environmentální výchovy.

Závěr disertační práce sumarizuje presentovaná zjištění a doplňuje tak částečně chybějící diskuzi. Autor přehledně shrnuje výsledky roztržité v předchozích kapitolách a doplňuje je o vlastní úvahy, které pokládám za cenné a nabízející prostor k diskuzi.

Dovolím si předložit ještě drobnou úvahu. Řada mých výtek směřuje k neujasněné struktuře výzkumu a vlastně i celé práce. Autor zároveň představuje pouze sondy, které byly publikovány v českých časopisech / monografiích. Zcela absentují texty, které by publikoval v prestižních zahraničních časopisech. Pokusil se o to? Jsem přesvědčen, že zkušenosti získané v rámci recenzního řízení takových oborových časopisů by kladně přispěly k pojetí a struktuře vlastní disertační práce.

K obhajobě:

1. Představte prosím přehledně design výzkumu Vaší práce a formulujte vazbu jednotlivých sond na cíle disertace.
2. V rámci rozhovorů realizovaných ve výzkumné sondě 3.1 proběhla rozprava nad jednotlivými oblastmi postojů dle RVP ZV (viz příloha č. 2). Které z oblastí byly dle koordinátorů pomocí environmentální výchovy nejvíce rozvíjeny? Jakým způsobem?
3. Představte výsledky shlukové analýzy z výzkumné sondy 3.3.
4. Myslíte, že odpovědi, které jste získal v rámci výzkumné sondy 3.4 v roce 2012 (s. 56, 57) by se v současnosti při stejném designu výzkumu lišily? Pokud ano, proč?

Závěr

Přestože mám k disertační práci Jana Bartoše řadu dílčích připomínek, jako celek ji pokládám za přínosnou oboru, který leží na pomezí řady specifických disciplín. Kladně hodnotím autorův vstup na relativně neprobádanou půdu i širší témat, kterým se věnoval. Konstatuji, že autor prokázal schopnost samostatné tvůrčí práce v oboru a jeho práce splňuje požadavky standardně kladené na disertační práce v oboru Obecné otázky geografie. Práci doporučuji k obhajobě.

V Ústí nad Labem, 30. 8. 2019

Roman Kroufek